

INDEPENDENCE DAY?

Avagy független jogkezelők a láthatáron

KÁRPÁTI Zsuzsanna

*„Az igazi művészet az emberiség emelkedésének egyik
leghatalmasabb eszköze, s aki ezt minél több embernek
hozzáférhetővé teszi, az emberiség jótévője.”*

KODÁLY Zoltán

1. Bevezetés

Tanulmányom aktualitását a közös jogkezeléshez kapcsolódó 2014/26/EU irányelv¹ és az azt átültető törvény, illetve a bennük újdonságként megjelenő független jogkezelés adja, amely izgalmas kérdéseket és aggályokat vet fel. Korábbi meglátásaim² erre az irányelvre és a magyar jogrendszerbe történő átültetésének problematikájára és a közös jogkezelés zenei vetületére korlátozódtak. Bizonyos ágazatokban az engedélyeket leggyakrabban közvetlenül az egyéni jogtulajdonosok biztosítják (pl. filmek gyártói), más ágazatokban nagyon fontos szerepet játszik a közös jogkezelés, különösen a zeneművek alkotóinak jogai tekintetében – nem véletlen, hogy az irányelv javaslata³ is hangsúlyozza a közös jogkezelés jelentőségét a zenei területen.

¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/26/EU irányelve a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről [2014] HL L 84/72. (a továbbiakban: Kjk. irányelv vagy irányelv).

² KÁRPÁTI Zsuzsanna: A közös jogkezelés zenei vetülete és az irányelvben rejlő lehetőségek. In: POGÁCSÁS Anett – SZILÁGYI Pál – LÁNCOS Petra Lea – KOVÁCS Krisztián (szerk.): *'De lege ferenda' Válogatott tanulmányok joghallgatók tollából*. Budapest, Pázmány Press, 2016. 185–204.

³ Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek jogainak belső piacon történő online felhasználásra szóló, több területre érvényes engedélyezéséről COM (2012) 372 final, 2012. 2.

Ugyanakkor a fentebb említett kutatás óta eltelt időben azon túlnövő folyamatok zajlottak le és zajlanak napjainkban is. Az irányelv átültetése a magyar jogrendszerbe külön közös jogkezelési törvény megalkotásával valósult meg, két széleskörű társadalmi egyeztetés lezajlását követően.⁴ A közös jogkezelés intézményét az említett irányelv és hazánkban a jogharmonizációt szolgáló három jogforrás⁵ tereli új mederbe és ad új esélyt a sokat kritizált rendszer modernizálására, mely folyamatok eredményeként új jövő és kihívások elé néz az intézmény. Jelen kutatás a közös jogkezelés meglévő és átalakuló rendszerén vezet át az ezen belül elhelyezkedni vágyó, az említett átalakulás egyik sarokpontjaként megjelenő, angolszász jogrendszerből merített és hazánkban eddig ismeretlen független jogkezeléshez. Egyrészt az eddig ismeretlen intézmény mindenkor kezdetlegessége és bizonytalan volta adta kutatásomhoz az inspirációt, másrészt az, hogy miközben új és izgalmas megoldásként jelentkezik, éppen alternatíva volta és a világon ilyen formában való kisszámú jelenléte olyan tényezők, amelyek miatt felmerül a kérdés, vajon képes lesz-e gyökeret verni a kontinentális jogrendszerben, illetve lehet-e működőképes a jogintézmény.

A közös jogkezelés és a független jogkezelés intézményének kiemelkedő szerepe van abban, hogy a Kodály Zoltán által az emberiség emelkedésének legnagyobb eszközeként számon tartott művészet hozzáférhetővé váljon úgy, hogy közben az adott mű alkotójának érvényesülhessenek a jogai, ezáltal ösztönözze a művészet minél több területre történő kiteljesedését. Ezen kiteljesedés a zenei ágazat példájával élve, „számokban” is kifejezhető értéket képvisel, és hogy a zeneipar milyen jelentőséggel bír, kiválóan mutatja a ProArt zeneipari jelentése – például az az adat, mely szerint az Artisjus által felosztott összes szerzői jogi jogdíj összege 2012-ben 6,98 milliárd forint, 2013-ban pedig 7,69 milliárd forint volt.⁶ Kulturális jelentősége mellett tehát egyre inkább felis-

⁴ Az egyeztetés két dokumentummal kapcsolatban zajlott le. Az egyik dokumentum a *Javaslat a Kjk. irányelv magyar jogba történő átültetésének koncepciójára*. Budapest, SZTNH, 2014. november. A másik dokumentum az első alapján lezajlott társadalmi egyeztetés hatására megalkotott *Részletes koncepció a Kjk. irányelv átültetéséhez megalkotandó magyar jogi szabályozás főbb tartalmi kérdéseivel kapcsolatban*. Budapest, SZTNH, 2015. július.

⁵ A 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről (a továbbiakban: Kjkt.); a 216/2016. (VII.22.) Korm. rendelet a közös jogkezelő szervezetek és a független jogkezelő szervezetek működésének és a jogkezeléssel kapcsolatos eljárások részletes szabályairól; 19/2016. (IX.5.) IM rendelet a közös jogkezelő szervezetek és a független jogkezelő szervezetek jogkezelési tevékenységének bejelentésével, valamint a reprezentatív közös jogkezelő szervezetként végzett közös jogkezelési tevékenység engedélyezésével kapcsolatos eljárásokért fizetendő igazgatási szolgáltatási díjra vonatkozó szabályokról.

⁶ ANTAL Dániel: *ProArt zeneipari jelentés 2015. A magyar zeneipar számokban*. Visegrad Investments, 2015. 64.

merésre, illetve elismerésre kerül komoly gazdasági szerepvállalása is. Bár eddig is sokan hangsúlyozták, hogy a szellemi alkotások kiemelkedő gazdasági jelentőséggel bírnak,⁷ annak mérése, hogy a különféle ún. kulturális és kreatív ágazatok⁸ milyen szerepet töltenek be a gazdaságban, rendkívül nehéz, bár léteznek kidolgozott technikák.⁹ Érdekesség például, hogy a szerzői jogi ágazatok hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez az Egyesült Államokban és Dél-Koreában különlegesen magas mutatókkal rendelkezik.¹⁰ A zenei ágazat a 2013. évben vizsgált adatok alapján 25,3 milliárd euró bevételt szerzett, ezekkel a mutatókkal a zeneipar a harmadik legnagyobb az európai kulturális és kreatív ágazatok 11 kategóriából álló listáján.¹¹

Jelen kutatás arra keresi a választ, hogy az irányelvre és a közös jogkezelési törvényre tekintettel a közös jogkezelés rendszere alapjaiban rengett-e meg, vagy a néhány intézménnyel való bővülése nem okoz majd különösebb fejtörést, azok hozzá tudnak idomulni a jelenlegi rendszerhez. Vizsgálatomat a – hazai jogalkalmazók szemüvegén át – leginkább kuriózumnak számító független jogkezelés intézményére szűkítettem le, arra tekintettel, hogy erősen kérdéses, miként tud illeszkedni a közös jogkezelés rendszeréhez, mi lesz a sorsa és főként gyakorlati haszna. Várhatjuk-e tőle a közös jogkezelés rendszerének hatékonyabbá válását? Egyáltalán indokolt-e léte jogrendszerünkben?

Tanulmányomban az átültetést megelőző közös jogkezelésre vonatkozó szabályozási rendszer rövid áttekintését, témám szempontjából indokolt elemeinek kiemelését követően elemzem az átalakult rendszert és a független jogkezelés intézményét, vizsgálva annak előnyeit és kockázatait.

⁷ TATTAY Levente: *Versenyképesség és szellemi alkotások az Európai Unióban*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

⁸ A KKI-k (kulturális és kreatív iparágak) fogalmát ld. a Bizottság a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról szóló Zöld Könyvében. Brüsszel, 2010. 4. 27. COM (2010) 183 final.

⁹ SIMON Dorottya: *A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 5*. Budapest, SZTNH, 2016.

¹⁰ TATTAY Levente: A szerzői jog versenyképességre gyakorolt hatása az Európai Unióban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2015/04. 32.

¹¹ SIMON i. m. 8. Európai vonatkozásban ld. különösen: *Creating Growth: Measuring Cultural and Creative Markets in the EU*, EY, December 2014. <https://goo.gl/tEBJXa>: „Collective rights organizations are key players in the musical economy. They redistribute more than €4.3b every year to their members, the creators and publishers who constitute the first link of the music sector value chain” Ezzel összefüggésben ld.: A kulturális tartalom online felhasználása. Az értéktanszfertől egy igazságos online piac felé. GESAC, 2016. <https://goo.gl/xGJRa4>.

2. A Kjk. irányelvhez vezető út főbb állomásai

Az irányelv megalkotásáig hosszú utat kellett bejárni. A jogkezelés uniós szabályozására vonatkozó lendületben kisebb-nagyobb töréseket láthattunk, ám a keretszabályozásra vonatkozó igény mindvégig fennállt.

Az uniós jogban 1971 óta terítéken van a közös jogkezelés témája, ekkor indította az Európai Bizottság az első versenyjogi tárgyú eljárást a német zenei közös jogkezelő szervezet, a GEMA ellen.¹² Ugyanakkor közelebbi figyelmet a szerzői és szomszédos jogok kezelése kapcsán tartott konzultációk során kapott a téma, melyeket 1995 és 2002 között folytatott le a Bizottság. A tanácskozások mellett nemzetközi konferenciákra¹³ is sor került ezekben az években, ahol napirenden volt a közös jogkezelés témája.¹⁴

Az európai intézmények 2004 óta egyre fokozottabb figyelmet szentelnek a szerzői jogok közös kezelésére. Kezdetben a digitalizáció világába csöppenve, az online zenei szolgáltatások egyre növekvő tendenciája egyértelmű és gyors cselekvésre hívta fel a jogalkotókat, ugyanakkor ezt a lázat követte a közös jogkezelés általános szabályainak megreformálásának szüksége. A 2004. évre előbukkanó szabályozási törekvésnek is pontosan megvolt az oka. Megszaporodtak a szerzői művek felhasználóinak és az egyéb jogdíjfizetők versenyjogi panaszai, illetve a háttérben a hagyományos zenefelhasználó ipar főleg az interneten folyó „kalóz” felhasználások miatti válsága, a kulturális tőkepiac koncentrációja, az új típusú felhasználók, vagyis olyan közönséghez közvetítők megjelenése áll, mint például a mobiltelefonos és internetes szolgáltatók.¹⁵

Az első, az irányelv megalkotásához közelítő állomás a Bizottság 2004. évi Közleménye¹⁶ volt, amelyben a közös jogkezelő szervezetek és tagjaik, a közös jogkezelők és a felhasználók, illetve a közös jogkezelő szervezetek egymás közötti viszonyrendszere került górcső alá. Ebben megemlítesre került a közös jogkezelők monopol helyzete, ezzel kapcsolatban az erőfölénnyel való visz-

¹² 71/224/EGK határozat („GEMA I.”), HL L134., 1971.06.20.

¹³ Firenze (1996), Bécs (1998), Strasbourg (2000), Santiago de Compostella (2002), 2000-ben pedig külön kétnapos meghallgatást tartott a Bizottság a témában.

¹⁴ Vö. LÁBODY Péter – NAGY Balázs: A közös jogkezelésről szóló 2014/26/EU irányelv átültetésének egyes kérdései. *Fontes Iuris*, 2016/1. 44.

¹⁵ GYERTYÁNFY Péter: A magyar közös jogkezelés az Európai Unió követelményeinek tükrében (A jogosultak és a közös jogkezelő viszonya). In: KIRÁLY Miklós – GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Liber Amicorum – Studia Gy. Boytha dedicata*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék-Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék, 2004. 135–136.

¹⁶ Communication on the Management of Copyright and Related Rights in the Internal Market. Brussels, 16.04.2004. COM (2004) 261 final.

szacélésük vagy a szerződéses gyakorlatuk tisztességtelensége, illetve a közös jogkezelő szervezetek között kötött kölcsönös képviseleti szerződéseknek a Belső Piacra gyakorolt hatásai.¹⁷

A Bizottság 2005. évi hatástanulmánya¹⁸ a határon átnyúló közös jogkezelésről rámutat arra a problémára, hogy az ilyen online szolgáltatások nyújtói számára költséges és kényelmetlen, hogy valamennyi országra külön engedélyt kell kérni és szerezni, ezt egy aktussal szeretnék kiváltani. Erre tekintettel két megoldási javaslatot is preferáltak az egyes szereplők; az első szerint fel kell oldani a területi korlátozásokat és a fogyasztók letelepedésére vonatkozó előírásokat a fennálló kölcsönös képviseleti szerződésekben. A másik elképzelés szerint a jogosultaknak lehetőséget kell adni, hogy maguk választhassák meg a közös jogkezelő szervezetet Európában, amelyet majd megbíznak.¹⁹

A témával kapcsolatban ugyanebben az évben az első uniós szintű jogalkotási aktusként egy *soft law* eszköz született meg.²⁰ Az irányelv előfutáraként számon tartott ajánlás tartalma a zenei közös jogkezelésre vonatkozik. Megtalálható benne többek között a jogosultak érdekében megvalósuló indokolatlan megkülönböztető-mentesség, elszámoltathatóság vagy a jogvita rendezésének témája.²¹ Az ajánlás ugyanakkor nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, valószínűleg nem kötelező volta okán. A 2005. évi ajánlás jelentése alapján az Európai Parlament által megvitatásra került egy tisztességes és átlátható versenyképes közös jogkezelési rendszer kiépítése, amely egy rugalmas irányelv megalkotásán vihető keresztül.²² Mindennek hatására 2010-ben megkezdődött a jelen tanulmányban vizsgált irányelv előkészítése, stratégiai dokumentumok segítségével, majd a tervezet 2012-re elkészült, melyet 2014. február 26-án el is fogadtak. A gyorsnak tekinthető eseménysor háttérében az állhat, hogy a

¹⁷ Vö. LÁBODY–NAGY i. m. 44.

¹⁸ Staff Working Paper Study on the Community Initiative on the Cross-border Collective Management of Copyright. Brussels, 7.7.2005.

¹⁹ Vö. GRAD-GYENGE Anikó – SARKADY Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2014. 84–85.

²⁰ A Bizottság 2005/737/EK ajánlása a jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határokon átnyúló kezeléséről [2005] HL L 276/54 2005.10.21.

²¹ Vö. Yolanda STEGER: Gestion collective transfrontalière de la musique sur Internet. *Zeitschrift für Immaterialgüter-, Informations- und Wettbewerbsrecht*, 2006/1.

²² Giuseppe MAZZIOTTI: New licensing models for online music services in the European Union: From collective to customized management. *Columbia Journal of Law & the Arts*, 2011/4. 765.

2010-2014. között működő Bizottság időszakában az Unió aktív volt a szerzői jogi jogalkotás vonatkozásában.²³

3. A közös jogkezelés mint a szabályozás forrása

A független jogkezelés intézménye a közös jogkezeléshez mint „befogadó közeghez” – vagy méginkább mint párhuzamos rendszerhez – képest vizsgálendő, ezért nélkülözhetetlen a közös jogkezelés modelljének áttekintése. A jelen fejezetben nem célom a közös jogkezelés teljeskörű, leíró jellegű bemutatása, sokkal inkább a témánk szempontjából releváns jellemzőit emelem ki. Erre egyrészt a közös jogkezeléstől való elhatárolás érdekében van szükség, másrészt a közös jogkezelés mint „anyaintézmény” jellegadó sajátosságai a független jogkezelés vonatkozásában is támpontul szolgálnak.

„A közös jogkezelés tudományosan nem igazolható, és nem cáfolható. Létező, nem homogén, sokmodelles és ugyanakkor elkerülhetetlen mű-/teljesítmény-értékesítési forma. Értékválasztás alapján utasítható, vagy fogadható el, vagy akár tekinthető univerzális gyógyszernek is”²⁴ – fogalmaz Faludi Gábor. A közös jogkezelés az új körülményekhez és lehetőségekhez történő alkalmazkodás kiváló példája: bár nem tökéletes eszköz, mégis sikeresen oldott a változó viszonyok generálta feszültségen. Először a már kezdetektől sajátos helyzetben lévő zeneművek kapcsán vált nélkülözhetetlenné és megkerülhetetlenné.²⁵

Fontos hangsúlyoznunk, hogy a közös jogkezelés szabályai a szerzői akarat csorbulása ellenére is a joggyakorlás megkönnyítését szolgálják.²⁶ Jelentőségét mutatja, hogy az önszerveződés elvére épülő jogintézmény egyre inkább az állam „érdeklődési körébe” került: az átláthatóság elvének érvényesítése, az egyre szélesebb kört érintő megoldások egyre több garanciális szabályt tettek szükségessé. A szabályozási környezet változásával kísért jogintézménynek

²³ MARIA MARTIN-PRAT: An introduction – The EU copyright agenda. In: Irini A. STAMATOUDI (szerk.): *New developments in EU and International Copyright Law*. The Netherlands, Wolters Kluwer, 2016. 183.

²⁴ FALUDI GÁBOR: Előszó. In: GRAD-GYENGE-SARKADY (2014) i. m. 7.

²⁵ GÉRA Eleonóra Erzsébet – CSATÁRI Bence: *A Zeneszerzők Egyesületétől az Artisjus Egyesületig 1907–2007. A zenei közös jogkezelés száz éve Magyarországon*. Budapest, Artisjus, 2007. 20.

²⁶ MEZEI Péter: *Digitális sampling és fájlcsere*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2010. 41.

mára számos formája alakult ki, igazodva az adott terület jogosítási, felhasználási sajátosságaihoz és a technikai szükségszerűségekhez.²⁷

3.1. A közös jogkezelés fogalma

Mindenekelőtt elmondható, hogy a tömeges felhasználás okán a közös jogkezelés bizonyult gyakorlatilag az egyetlen járható útnak a jogérvényesítés terén,²⁸ további járhatóságát pedig az irányelv igyekszik biztosítani.

A magyar szabályozást tekintve, eddig nem volt a közös jogkezelésre egzakt meghatározás, az irányelv 3. cikke viszont tett a lyukak betöméséért és megalakította a fogalmat. Ha viszont messzebből indulok és a nemzetközi jogforrásokat szemlélem, a szerzői és szomszédos jogok gyakorlása tekintetében a szófukarság kifejezéssel kell élnem. Ugyanakkor az 1886-os Berni Uniós Egyezmény segítségünkre lehet, hiszen a mai hajtások magjait ebben a dokumentumban már meg lehet találni.

Az Európai Unió egy korábbi irányelvben²⁹ már létezik egy tágabb megfogalmazás, miszerint „az a szervezet, amely egyetlen vagy egyik fő céljaként kezeli vagy érvényesíti a szerzői és szomszédos jogokat”, bár angol megfelelője tényleg tágabb.³⁰ Ez pedig már bevett fogalomná vált, hiszen szinte ebben a formában látjuk visszatérni a tanulmányban tárgyalt irányelvben. A fogalom meghatározására igény volt és így különböző formákban, illetve dokumentumokban kísérelték meg, mindeddig a teljesség igénye nélkül, hogy támpontot adjanak. Egy Európai bírósági ítéletben is fellelhető a közös jogkezelőre történő, az ügy sajátosságait is magánviselő meghatározás: a „szóban forgó vállalkozásnál egy olyan egyesületről van szó, amely tagjainak jogait és érdekeit elsősorban jelentős zenehasználókkal és -terjesztőkkel [...] szemben képviseli”.³¹

A közös jogkezelés lényegéből fakadóan, miszerint a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt a szóban forgó jogok érvényesítése egyedileg hatéko-

²⁷ POGÁCSÁS Anett: *Különbözőség az egységben. A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára*. PhD értekezés. PPKE JÁK, 2016. 89.

²⁸ LÁNCHIDI Péter: *Zenei közös jogkezelés és versenypolitika az Európai Unióban*. PhD. értekezés. PTE ÁJK, 2010. 5.

²⁹ 93/83/EGK irányelv a műholdas sugárzásról és vezetékes továbbközvetítésről 1. cikk (4) bek.

³⁰ Ugyanez a különbség megvan a Kjk. irányelv esetében is; míg angolul a „bármely” szervezetet használja, magyarul „az a szervezet...”, ez utóbbi került a Kjkt.-be is, melyről a későbbiekben még szót ejtek.

³¹ EU bíróság 1974. március 21-i ítélet, 127/73, SABAM, Gyűjtemény 1974/313, 9, 11.

nyan nem gyakorolható,³² ismerték fel a szerzők, hogy a tömeges felhasználások mind szerzői, mind felhasználói oldalról jellemző követhetlensége következtében szükség van olyan szervezetek létesítésére, amelyek érvényesítik vagyoni jogaikat. Ez a gondolatiság keltette életre a közös jogkezelő szervezeteket. A rendszer szabályozása hazánkban 1996 óta folyamatosan fejlődik a mai napig, akkor még rendeleti szinten,³³ és ez idő alatt a közös jogkezelés változatlan fogalommal bírt. Ugyanakkor hazánkban az első érdekvédelmi szervezet nem az Artisjus volt, magánjogi alapon működtek a jogkezelő szövetkezetek, ilyen volt az 1907-ben megalakult Írók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete is.³⁴

A közös jogkezelő nem megbízottként, hanem törvényes képviselőként, a saját nevében jár el. Tevékenységét³⁵ az általa képviselt jogosultak érdekében köteles végezni, mindenfajta indokolatlan megkülönböztetés nélkül.³⁶

A jogdíjak és a felhasználás feltételeinek meghatározása, illetve a jogdíjak felosztása olyan minimumkövetelmény, amelyet tevékenységként mindenképpen köteles ellátnia egy közös jogkezelő szervezetnek.³⁷

Az irányelv, annak ellenére, hogy a magyar szabályozás túlnyomórészt már ma is megfelel neki, illetve szabályozásunkban a közös jogkezelők működését és gazdálkodását érintően nem hoz kardinális változást, sok téren izgalmas újdonságokat tár elénk. Az alapelvei fogalmak meghatározására nagy szükség volt az értelmezési nehézségek kiküszöbölésére és mint ilyen, tisztázza többek között a jogkezelői tevékenységet végző szervezetek mibenlétét. Az irányelvi fogalmakat apró különbségekkel átvette a közös jogkezelési törvény is.

Az irányelv a közös jogkezelés, mint tevékenység fogalmát az Unión belül tapasztalható sokféleség miatt nem határozza meg. Ha közvetlenül nem is határozza meg az uniós aktus, annak egyik szabályozási tárgya, a működés átláthatóságának fokozása,³⁸ kibontja a közös jogkezelési tevékenység részeit.³⁹

Törvényünk szerint a közös jogkezelés a szerzői vagyoni jogok és szerzői joghoz kapcsolódó vagyoni jogok szervezet általi gyakorlása és érvényesítése,

³² Kjkt. 1. §

³³ Ugyanakkor ez nem előzmény nélküli: a 106/1952. (XII. 31.) MT rendelet a Szerzői Jogvédő Hivatal létesítéséről és a 2417/1997. (XII. 20.) Korm. határozat a Szerzői Jogvédő Hivatal megszüntetésével kapcsolatos feladatokról már komoly előrelépéseket tettek.

³⁴ GÉRA–CSATÁRI i. m. 28.

³⁵ Kjkt. 4. § 7. pont a)–f) pont.

³⁶ Uo. 6. § (1) bek.

³⁷ Uo. 6. § (3) bek.

³⁸ Kjk. Irányelv 5–20. cikk.

³⁹ GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 498.

ha ez több jogosult érdekében és közös javára történik. Kitűnik a fogalomból a rendszerben elhelyezkedő két nagy típus is, a törvény által előírt és az önkéntes jogkezelés, illetve feltűnnek a fő tevékenységi körök.⁴⁰

Izgalmasabb és aggályosabb a jogkezelési tevékenységet folytató szervezetek irányelvi, illetve törvényi meghatározása. Az irányelv implementálása előtt kimutatható, hogy az uniós és hazai szinten eltér a szabályozás logikája,⁴¹ ugyanis az uniós szóhasználat szerint „bárki” lehet közös jogkezelő, de egy ilyen szervezet köteles a meghatározott előírások betartására és a tevékenység ki is szervezhető. A magyar szabályozás határozottabb képet mutatott, hiszen a „csak az” szóhasználattal az lehet közös jogkezelő, aki a számára előírt követelményeknek megfelel.

Hazánkban az átültetés előtti szabályozásban nem került sor a definiálásra, az csak levezethető volt a szerzői jogi törvényből. Abban az esetben lehetséges a közös jogkezelés, ha a jogosultak jogainak egyéni gyakorlására nincs mód, illetve a szervezetekkel szemben támasztott követelményeknek megfelelt és a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (a továbbiakban: SZTNH) nyilvántartásba vette. Az egyedi joggyakorlás nehézségének követelménye továbbra is előfeltétel a jelenlegi szabályozásban.⁴²

Az irányelvi megfogalmazásban szélesebb és általánosabb a személyi kör, mint ahogy az a közös és független jogkezelők esetében az „egynél több jogosult” javára történő jogkezelés megfogalmazásából is kitűnik, így fennállhat a hazai jogkezelési rendszer felhígulásának veszélye. A megfogalmazás így a „legalább két jogosult” követelményét feltételezi, ezzel viszont felbontja a frigyet a reprezentativitás általános elvével, hiszen innentől ez nem minden esetben lesz elvárás, ami már a felhígulás és egyben egyfajta szétaprózódás első jelének tekinthető. Az engedélyhez kötött, többletkövetelményeknek eleget tevő reprezentatív közös jogkezelő szervezeteken kívül egyéb, Faludi szóhasználatával élve, „sima” közös jogkezelő szervezetek⁴³ egy egyszerű bejelentés alapján hozzáfoghatnak tevékenységükhöz. Természetesen a reprezentatívok esetében nem lesz szembetűnő a változás és valószínűsíthető, hogy a jogkezelők nyilvántartásában nem várható nagy módosulás. A fentiek alapján aggályosnak tűnnek

⁴⁰ Kjkt. 4. § 7. pont.

⁴¹ LÁBODY Péter: A szerzői jogi közös jogkezelésről szóló EU irányelv átültetése, avagy „sose lesz már úgy, mint rég...” Visegrád (2015. november 25–26.): Múlt-jelen-jövő a szellemi tulajdon világában.

⁴² Kjkt. 1. § és 34. § (2) bek.

⁴³ FALUDI Gábor: Új jogkezelő szervezet-típust vezet be a kjk törvény. *Jogászvilág*, 2016.

a fogalmi elképzelések a két szinten, ugyanis ezek egyáltalán nem feleltethetők meg egymásnak.

3.2. A közös jogkezelés rendszere Magyarországon

3.2.1. Az átültetés előtti rendszer

Magyarországon a közös jogkezelés három esete különböztethető meg.

Mint a fentebb említett közös jogkezelő szervezet fogalmának esetében, a közös jogkezelés típusainál sem voltak megfeleltethetők egymásnak a hazai, illetve uniós szinten megalkotott fogalmak.⁴⁴ Az irányelv preambulumban a kiterjesztett és a kötelező közös jogkezelésre, mint lehetséges tagállami közös jogkezelési modellekre utal, de ezeket külön nem szabályozza, csak lehetővé teszi tagállami fenntartásukat. Ezzel szemben viszont a hazai szabályozás az átültetés előtt három típust, a kötelező közös jogkezelést, a törvény által előírt, de kilépést engedő közös jogkezelést és az önkéntes közös jogkezelést ismerte egy közös ismervvel, a kiterjesztett hatály kizárólagosságával.⁴⁵

A kötelező közös jogkezelés nem függ a jogosult döntésétől, így a képviseleti jog egyrészt kizárólagos, másrészt az adott szerzői vagy szomszédos jogokra nézve nem vonható vissza a közös jogkezelő szervezettől, abból nem lehet kilépni. Ez a típus egyben kilépési korlát nélkül létező kiterjesztett hatályú közös jogkezelés.⁴⁶ A szerző azon túl, hogy nem gyakorolhatja egyénileg az engedélyezési jogát, amennyiben nem tagja a közös jogkezelő szervezetnek, azt is kénytelen eltűrni, hogy a jogdíj mértékét és a felhasználás egyéb feltételeit az ő véleménye ellenére határozzák meg.⁴⁷ Mivel ez a szerző kizárólagos jogának korlátját⁴⁸ jelenti, természetesen olyan esetek⁴⁹ tartoznak ide, amelyeknél nem létezik egyelőre más, alternatív és egyben hatékony megoldás az engedélyezés-

⁴⁴ Ennek gyakorlati hatásairól ld. pl. DETREKŐI Zsuzsa – PETRÁNYI Dóra: A közös jogkezelés – felhasználói szemmel. *Infokommunikáció és Jog*, 2009/31.

⁴⁵ Ld. GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Kézikönyv a szerzői jogok érvényesítéséhez*. Budapest, ProArt, 2014. 165–182.

⁴⁶ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 506.

⁴⁷ HAJDÚ Dóra: *A törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és a francia szerzői jogban*. PhD értekezés. Szeged, 2016. 74.

⁴⁸ 382/B/1995. AB határozat alapján ugyanakkor ez nem alkotmányellenes, mert nincsen akadálya annak, hogy utólag a jogosult a számára megállapított díjról lemondjon.

⁴⁹ TATTAY Levente – PINTZ György – POGÁCSÁS Anett: *Szellemi alkotások joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 229–230.

re és az érvényesítésre, így válik ez a konstrukció indokolttá.⁵⁰ Minden kötelező közös jogkezelési esetben tartozó vagyoni jog vagy díjigény valamely nemzetközi vagy európai uniós egyezményen, illetve szerződésen alapul.

Az Sztj. 2003. évi módosítása vezette be az előírt, de kilépést engedő típust, amellyel a jogosultak meghatározott, az átültetéssel megváltozott határidő mellett élhetnek. Bevezetését az Sztj., valamint a BUE, a TRIPS-megállapodás, a WCT és az európai közösségi jog közötti összhang megteremtése indokolta.⁵¹ A jogosult a közös jogkezelő szervezethez intézett írásbeli nyilatkozatával legfeljebb hat hónapos határidő betartásával előzetesen tiltakozhat a felhasználás közös jogkezelés körében történő engedélyezése ellen.⁵² Ez az ún. *opt-out* rendszer. Az a tény, hogy a közös jogkezelés köréből kilépett jogosult személyesen vagy képviselője útján szabadon gyakorolhatja az érintett vagyoni jogokat, az uniós jognak megfelelően lazítja az egyébként elkerülhetetlenül szükséges monopóliumot.⁵³

Megjegyzendő, hogy a „kilépés” fogalma némi megtévesztő és pontatlan jelleggel bír, mivel a művek, szomszédos jogi teljesítmények kivonása a közös jogkezelésből nem azonos a közös jogkezelő egyesületből történő kilépéssel.⁵⁴

A kilépésre vonatkozóan elképzelhető olyan eset, amikor azon szerzők tekintetében, akik tiltakozással éltek műveik közös jogkezelése ellen, azt követően, hogy egy vállalkozás a szerzőktől közvetlenül megszerzi a vagyoni jogok gyakorlására vonatkozó engedélyt, egyfajta katalógusba gyűjti és ezt szétszórja különböző országokba olyan közvetítő cégeknek, akik háttérzene szolgáltatásként értékesítik azt a piacon az adott országban. Erre az esetre szolgálhat példaként a CloudCasting Kft. által terjesztett Epidemic Sound repertoár.⁵⁵

Az előző két típuson kívül, amikor törvény írja elő a közös jogkezelést, a jogosultak dönthetnek úgy, hogy egy vagyoni jog érvényesítését önkéntes közös jogkezelésbe vonják. Ennek érdekében vagy egyesületet hoznak létre egy adott

⁵⁰ POGÁCSÁS Anett: A szerzői jog és a média. In: KOLTAY András – NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*. Budapest, Wolters Kluwer (második kiadás), 2015. 505.

⁵¹ CSERBA Veronika – FICSOR Mihály – HEPP Nóra – KISS Zoltán – MUNKÁCSI Péter – PENYIGEY Krisztina: *A közös jogkezelők által alkalmazott szerzői jogdíjak szerepe az audiovizuális szektorban*. Budapest, Magyar Szabadalmi Hivatal, 2007. 66.

⁵² Kjkt. 18. § (1) bek.

⁵³ LONTAI Endre – FALUDI Gábor – VÉKÁS Gusztáv – GYERTYÁNFY Péter: *Szerzői jog és iparjogvédelem*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2015. 196.

⁵⁴ SZINGER András – TÓTH Péter Benjamin: *Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz*. Budapest, Novissima, 2004. 98.

⁵⁵ Mathias BJÖRK: *Epidemic Sound first production music library to win exempt status from hungarian pro Artisjus*. 2013.

szerzői vagy szomszédos jog közös kezelésére vagy egy már meglévő jogkezelő szervezet „veszi fel” ezt a többi jog mellé. Az önkéntesség tehát csak a közös jogkezelésbe vonásra értendő, ezt követően a kiterjesztett hatállyal történő működés ezekre az egyesületekre is igaz, ugyanakkor – az előírt közös jogkezeléshez hasonlóan – lehetősége van a jogosultnak a kilépésre.

Az előzőekben leírt három típus jelentette Magyarországon a kiterjesztett hatályú közös jogkezelést, nem létezett ezen kívül álló kategória egészen az átültetésig. Ezt az átültetés előtti állapotot igyekezett, ha nem is ezzel a letisztultabb képlettel, de átmenteni a Kjk törvény egy új kategória bevezetésével, a reprezentatív közös jogkezelő szervezet fogalmával. A rendszer változatlan fenntartásával azt kockáztatta volna a jogalkotó, hogy az irányelv rendelkezései szerint egyébként közös jogkezelőnek minősülő szervezetekre a magyar szabályozás nem vonatkozna, és ezzel uniós jogot sértene.⁵⁶ A dilemma feloldását célozta az a koncepció, amely a szabályrendszert tovább differenciálja, így bevezetve az említett új kategóriát, amely a rendszerben egyedülálló módon rendelkezik kiterjesztett hatállyal.⁵⁷

3.2.2. Az átültetés utáni rendszer

Az átültetés utáni állapotot szemlélve, a jelenlegi rendszer különbséget tesz az egyes jogkezelő szervezetek között (közös jogkezelő szervezet alapesete, reprezentatív közös jogkezelő és független jogkezelő), valamint az általuk végezhető, előbb bemutatott jogkezelési esetek között is (kötelező, előírt és önkéntes).

Három fő kategóriát képez, a közös jogkezelő szervezet alapesetét, az eddigi rendszerünket átmentő, illetve a fentebb kifejtett három típust tartalmazó reprezentatív közös jogkezelést és az új szereplőként megjelenő független jogkezelést, ami főbb pontjaiban elhatárolódik a közös jogkezeléstől. Tehát elmondható, hogy az irányelv a kiterjesztett, és a kötelező jogkezelés tagállami rendjét érintetlenül hagyja.⁵⁸

Az irányelv bevezetett egy olyan kategóriát, amelyet lényegét tekintve „sima” közös jogkezelésnek nevezhetünk. Ellentétben a reprezentatív jogkezelőkkel, amelyeknek a „simához” képest többletfeltételeknek kell megfelelniük, itt nem előfeltétel sem az egyedi joggyakorlás nehézsége, sem pedig az érintett

⁵⁶ LÁBODY–NAGY i. m. 49.

⁵⁷ Kjkt. 17. § (1) bek.

⁵⁸ LONTAI i. m. 188.

jogosultak kellően széles képviselte.⁵⁹ Egyedüli, létrejöttéhez szükséges kötelezettségként az SZTNH felé történő bejelentés⁶⁰ terheli, amelyet nem követ különösebb vizsgálat, a törvényi követelményeknek való megfelelést követően azt tudomásul veszik és a szervezet bekerül a nyilvántartásba; ez viszont még nem engedélyezés. A feltételek legfőképp a szakmai alkalmasságnak való megfelelés köré csoportosíthatók; a felhasználás engedélyezéséhez és a jogdíjak felosztásához szükséges adatok elektronikus úton való feldolgozására való képesség, illetve az átláthatóságra vonatkozó garanciális szabályok érdekében megalkotásra váró, illetve módosítandó belső szabályok kialakítása.

A második kategóriaként már megemlített reprezentatív közös jogkezelés tulajdonképpen az eddigi közös jogkezelés ismérveivel rendelkezik, többek között ilyen a kiterjesztett hatályú jogkezelés. A reprezentativitás általános alapelv volt, Magyarországon eddig nyilvántartásba vett mind a kilenc közös jogkezelő szervezet esetében érvényesült.⁶¹ Jelenleg is közös jogkezelési alapelv, viszont kizárólag a törvény által előírt jogkezelésre vonatkozik, hiszen ezekben az esetekben kizárólag reprezentatív szervezetek végezhetnek közös jogkezelést.⁶²

A háromból ez a kategória kakuktkotás abból a szempontból, hogy nem elég a bejelentésnek eleget tenni, a tevékenység engedélyhez kötött, így az SZTNH nem csak az említett törvényi feltételeknek való megfelelést ellenőrzi, hanem érdemi vizsgálat megy végbe. A jogosultak és repertoárjaik tekintetében széles képviseleti joggal kell, hogy fel legyenek ruházva. Így a gyakorlatban a hazánkban eddig nyilvántartásba vett közös jogkezelő szervezetek ezeket képviselve folytatják tevékenységüket az új törvénynek való megfelelés érdekében szükséges változtatással. Érdekes ezzel szemben az irányelv tág megfogalmazása, amely szerint ezen kategórián kívül eső szervezeteknek elég akár két jogosultat képviselniük. Kérdés, vajon mennyire „rúghat labdába” egy hosszú évek alatt kitaposott utat bejárt, széles képviseleti joggal rendelkező jogkezelő mellett egy újonnan érkező, jóval kevesebb jogosult érdekében eljáró jogkezelő. Valószínűsíthető, hogy nem lesz nagy átrendeződés és az utóbbihoz kevés jogosult fog tartozni.

A harmadik jogkezelő kategóriát célszerű már az elején elhatárolni a közös jogkezelés fogalmától, hiszen pont egy eddigi alapelvre mond nemet. A nyereségszerzési cél nélkül történő működés egyenesen következik abból az eddigi

⁵⁹ FALUDI i. m. 2.

⁶⁰ Kjkt. 85. §.

⁶¹ FALUDI Gábor – TÓTH Péter Benjamin: *Európai egység és/de elvonás – új törvény a jogkezelésről*. Dal+Szerző blog, 2016. Elérhető: <https://goo.gl/w7lBbf>

⁶² Kjkt. 5. § (1) bek.

alapelvől, miszerint csak egyesületi formában végezhető közös jogkezelési tevékenység, ennek a feltételnek viszont a profitorientált mivolt révén nem képes eleget tenni a független jogkezelés intézménye. Itt is a túl elvont irányelvi fogalom okozza a nehézséget.⁶³ A gyakorlati szempontok figyelembevételével csak olyan szervezeteket, mégpedig vállalkozásokat kellett volna e fogalom hatálya alá sorolni, amelyek az egyébként a szerzői jogi törvényben előírt közös jogkezelő tevékenységet olyan jogosultak javára végzik, akik jogszerűen gyakorolták a reprezentatív közös jogkezeléssel szemben fennálló tiltakozási jogukat, vagy a „sima” közös jogkezelés esetében nem csatlakoztak szabályszerűen bejelentett közös jogkezelő szervezethez.⁶⁴ Annak ellenére, hogy az irányelv (16) preambulum-bekezdése próbál hozzásegíteni minket a tisztánlátáshoz, összefoglalóan nehéz feladat lenne pontosan megállapítani és felsorolni, valójában a jogalkotó milyen szervezetekre gondolt a fogalom kapcsán, a jövőben kialakuló gyakorlat majd megmutatja.

A független jogkezelés intézményének alaposabb vizsgálatára a 4. fejezetben kerül sor, jelen részben csak a rendszerben elfoglalt helye tette szükségessé az itteni megemlítést. Ugyanakkor ezen a ponton mégér egy gondolatot az, miszerint ettől az eddig idegen jogkezelési konstrukciótól jogos a félelem, hiszen jóval kevesebb feltételnek kell megfelelnie, mint a közös jogkezelőknek, ami végső soron a garanciális szabályok⁶⁵ alól jelenthet „kiskaput”. Ebből kifolyólag érdekében állhat egy szervezetnek, hogy független jogkezelőként folytassa tevékenységét annak kikerülése céljából, hogy a szigorúbb feltételeknek ne kelljen megfelelnie.

A rendszer teljességéhez hozzátartoznak a külföldön letelepedett közös jogkezelő és független jogkezelő szervezetek sorsa, amennyiben hazánk területére irányul jogkezelési tevékenységük.⁶⁶ Időszerű volt a rájuk vonatkozó szabályozás, innentől ezekre a szervezetekre is bejelentési, illetve engedélyezési kötelezettség terjed ki. Ugyanakkor ez alól kivétel a zenemű több területre kiterjedő hatályú online felhasználásának engedélyezése, hiszen az EGT-ben letelepedett szervezetek esetében a hazánkban történő bejelentést kiválthatja a saját tagál-

⁶³ Kjk. irányelv 3. cikk b) pont.

⁶⁴ FALUDI i. m. 3.

⁶⁵ Többek között ezek azok a szabályok, amelyek „kiskaput” jelenthetnek egy független jogkezelő számára: a szervezeti szabályok nem irányadók, egyszerűbb a díjszabás jóváhagyása, egyszerűbb a könyvvizetési és számviteli beszámolás, nem vonatkozik rá az éves átláthatósági jelentés, alacsonyabb a felügyeleti díj, nem kell a bevételek egy részét közösségi célra felhasználnia, kezelési költsége nincsen maximalizálva, nem köteles elektronikus kapcsolattartásra.

⁶⁶ Kjkt. 2. § (1) b); 2. § (2) b) pont.

lamtól érkező felügyelő hatósági igazolás a megfelelésről. A felügyelet nem kap széleskörű jogosítványokat, így az csak egy értesítésre és felhívásra terjedhet ki. Egyelőre nehezen látható, hogy miként működik majd az irányelv azon megoldása, hogy a tagállami hatóságok közvetlenül nem hozhatnak felügyeleti intézkedést a területükön működő, de másik tagállam területén letelepedett jogkezelők vonatkozásában.⁶⁷ Az uniós közös jogkezelők esetében az értesítésben megjelölt feltételezett jogsértést az adott tagállam felügyeleti hatósága a saját joga alapján vizsgálja ki. A harmadik országok közös jogkezelői vonatkozásában a magyar felügyeleti hatóság a magyar jog alapján vizsgálhat.

Összességében elmondható, hogy a hazai szabályozás alapvetően megfelel az uniós elvárásoknak. A rendszer modelljeit áttekintve egyetértek Petkó szavaival, miszerint a komoly problémák megoldása a hazai környezetben létrejött egyes szereplők monopol helyzetének csökkenése, a piac liberalizációja, ami csak a szabályozás érvényre jutásával érhető el. A gyakorlatnak valóban a szerzői érdekek elsődlegessége alapján szabad eljárnia úgy, hogy közben segíti az új szereplők hatékony működését. Szerencsés lenne, ha a jogszabályi rendelkezések eredményeként egy szolgáltató jellegű kompetitív verseny alakulna ki a jogkezelő szervezetek között,⁶⁸ így kibővítve a jogosultak kellően széles választási lehetőségét különböző jogkezelési konstrukciók tekintetében.

3.3. Közös jogkezelési modellek világszerte

A kulturális sokszínűségnek és az eltérő fejlődési mechanizmusoknak köszönhetően a közös jogkezelésre vonatkozó szabályok jelentős eltéréseket mutatnak szerte a világban. Ez az uniós tagállamokon belül is igaz, nem véletlen, hogy a Kjk. irányelvet számos más szerzői jogi területen megalkotott irányelv előzte meg, amelyek mutatják egyrészt a jogterület kiemelkedő jelentőségét, másrészt egy európai egység felé történő folyamatos menetelést és az újabb és újabb megoldandó feladatra történő uniós szinten megvalósuló reakciót.

A közös jogkezelők hatáskörei igen eltérően alakulnak az egyes országokban,⁶⁹ ami nem csak az Európai Unió tagállamai vonatkozásában érdekes

⁶⁷ LÁBODY–NAGY i. m. 47.

⁶⁸ PETKÓ Mihály: A szellemi alkotások közös jogkezelésének szabályozása. *Gazdaság és jog*, 2015/3. 22.

⁶⁹ Christian HANDKE: Collective administration. In: Richard Watt: *Handbook on the Economics of Copyright*. Northampton, Edward Elgar Publishing, 2014. 179.

kérdés – a világ különböző pontjain működő eltérő modellek mindenképpen tanulságosak.

Franciaországban a SACEM alkalmi egyesülés formájában működött, másutt a szerzők szövetkezetekbe tömörültek, mint Belgiumban vagy Norvégiában. Izraelben az ACUM működési formáját tekintve részvénytársaság, az Egyesült Királyságban a PRS ugyanakkor korlátozott felelősségű társaság, illetve olykor segélyegyletek is bővítették a sokféleség listáját.⁷⁰ Egyértelmű következtésként megállapítható, hogy a közös jogkezelő szervezetek, jogi formájukat tekintve különböző megoldásokban gazdag világszerte. A magyar közös jogkezelési forma az egyesület,⁷¹ ennek pedig egyik alapvető oka, hogy a közös jogkezelés nonprofit tevékenység. Ez az egyik tulajdonság, amivel szembe állítható a független jogkezelés intézménye, így itt az egyesületi forma nem is követelhető meg. Nyereségszerzési cél nélkül történő működés lényege, hogy a képviselőt megillető díjat nem a képviselttel kötött alkuja határozza meg. A megoldás indoka az, hogy a hazai jogalkotó és a kontinentális Európa országai azt a megközelítést választották, amelyben a közös jogkezelés világrepertoár felhasználását lehetővé tevő, a közönség érdekében álló kultúra közvetítő szerepe elsődleges a tevékenység gazdasági ismérveihez képest.⁷²

A kontinentálissal szemben az angolszász modell kezdetektől üzleti, versenyjogi megközelítését nem csak az a tény indokolta, hogy az Egyesült Királyság első közös jogkezelő szervezete viszonylag későn, a XX. század elején jött létre,⁷³ de (ahogyan korábban utaltunk már rá) az angolszász modell eleve – tehát nem csak a jogkezelők vonatkozásában – egyfajta üzleti, versenyjogi alapon rendezte be szerzői jogát. Míg tehát a kontinentális országok számára a szerzők jogainak érvényesíthetősége, érdekeinek képviselete és a kulturális szempontok voltak a fő mozgatórugók, a copyright rendszer a jogosult (és később a jogkezelők) monopolhelyzetéből fakadó veszélyek elkerülését tekintette fő feladatának.⁷⁴ Az angolszász világ említett üzleti jellege mutatkozik meg a független jogkezelés intézményében. Ez az egyik oka annak, hogy miért lesz

⁷⁰ BENÁRD Aurél – TÍMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 361.

⁷¹ Kjkt. 21. §.

⁷² GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 518.

⁷³ BORONKAY Miklós – BOYTHA György – CSEPELY-KNORR Tamás – SZILÁGYI Pál: *A szerzői jogok közös kezelésének versenyjogi vonatkozásai*. Budapest, PPKE JÁK Versenyjogi Kutatóközpont, 2008. 56.

⁷⁴ BODÓ Balázs: *A szerzői jog kalózzai*. Budapest, Typotex, 2011. 109.

nehéz ezt a jogintézményt meghonosítani akár hazánkban, akár az általános-ságban nonprofit jellegre berendezkedett más európai országban.

A világ különböző részein kialakult szervezeti formák függenek a hagyományoktól, helyi sajátosságoktól egyaránt, így működnek közjog által szabályozott vagy akár gazdasági formákban is. Az irányelv kifejezetten úgy rendelkezik, hogy nem ír elő meghatározott formát és csak példálózó jelleggel említ néhány lehetőséget.⁷⁵

Míg Olaszországban hatóságként működik, Kínában hozzánk hasonlóan nonprofit szervezet, Kanadában viszont a kikötés hiánya miatt nem kell meglepődnünk, ha különböző modellek egymás mellett párhuzamosan fordulnak elő. Végeredményben a közös jogkezelők többsége nem profitorientált, ugyanakkor nyereségszerzési céllal működő is engedélyezett több országban is.⁷⁶

Az egyes típusonként megjelenő monopolhelyzet léte vagy nemléte is csoportosítási szempontként szolgálhat. Hollandiát kiemelve, látható, hogy a verseny kialakult állapotában is megjelenhet az együttműködésre törekvés, mint a zenei közös jogkezelés területén a Buma és a Sterma esetében is.⁷⁷ Ezzel ellentétben az Egyesült Államokban és Kanadában elvetik ezt a megközelítést, és ösztönzik a versenyt, szigorúan tiltott a monopólium ezen a piacon.⁷⁸

3.4. Az átláthatóság követelménye

Jelentősége okán tanulmányomban úgy hiszem, külön említést érdemel az átláthatóság követelménye, hiszen egyértelmű cél és egyben jogos igény az átláthatóság mindenkor biztosítása.

A gyakorlatban – a zenei ágazatban csakúgy, mint a többiben – nagyon kevés szerző tud megélni kizárólag a közös jogkezelő szervezetek által érvényesített jogdíjakból. Sok jogosult úgy véli, hogy főként a közös jogkezelő szervezetek működése miatt, átláthatatlan a rendszer. Ennek egyik tetten érhető mozzanata, hogy a felhasználók által fizetendő összegeket az egyes közös jogkezelő szerve-

⁷⁵ Kjk. irányelv (14) preambulum-bekezdés.

⁷⁶ WENQI Liu: Models for Collective Management of Copyright from an International Perspective: Potencial Changes for Enhancing Performance. *Journal of Intellectual Property Rights*, 2012/1. 47.

⁷⁷ POGÁCSÁS Anett: A holland közös jogkezelési modell néhány tanulsága. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/04. 22.

⁷⁸ WENQI i. m. 47.

zetek átalányösszegre vonatkozó saját (fel)elosztási kulcsa alapján szedik be⁷⁹ amelyet ugyanakkor a jogkezelők döntéshozó szervei, a jogosultak határoznak meg. Előzményként említésre méltó az irányelvre vonatkozó javaslat hatásvizsgálati összefoglalója,⁸⁰ amelyben megfigyelhető a megkérdézett szereplők eltérő megoldási javaslata az átláthatóság tárgyában.⁸¹

A minimumkövetelmények kialakítása során minden aköré épült, hogy a szabályozás fejlessze a szervezetek működésének demokratizmusát és egyben átláthatóságát, ezáltal a jogosultak és a kereskedelmi felhasználók megalapozottan választhatnak.⁸² Uniós szinten azért volt erre szükség, mert a nemzeti szabályozások között jelentős eltérések mutatkoznak⁸³ ebben, illetve az elszámoltathatóság kérdésében egyaránt. Az irányelvben meghatározottak ugyanakkor az abszolút minimumot jelentik, így ennél szigorúbb szabályozásnak nincsen akadálya,⁸⁴ annál is inkább, hogy hazánk a 2011. évi Szjt. módosítással Európa legszigorúbb működési és átláthatósági szabályait alkotta meg.⁸⁵

Az uniós jogtulajdonosok számára az átláthatóság és elszámoltathatóság magasabb szintre emelése a határokon átnyúló folyamatok és a bevételek nagyrészt külföldi repertoárból való származása révén elengedhetetlen, az európai cselekvés indokai főként ebben keresendők. Ehhez csatlakozik az igény arra, hogy a tagállamok eltérő szabályozása miatt kialakult eltérő hatékonysági mechanizmust egységesebbé formálják, hogy egységes módon lehessen a jogdíjakat beszedni és szétosztani az Unió területén. Említésre méltó emellett, hogy az átláthatóság jogos igénye és szüksége nem csak az Unió területén érhető tetten, hiszen példának okáért Kínában is előrelépések mutatkoznak, tekintettel az uniós irányelvre.⁸⁶

⁷⁹ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Javaslat európai parlamenti és tanácsi irányelvre a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek jogainak belső piacon történő online felhasználásra szóló, több területre érvényes engedélyezéséről. COM (2012) 372 final – 2012/0180 (COD), HL C 44/104 2013.2.15. 4.1-4.2.

⁸⁰ Bizottsági Szolgálati Munkadokumentum, a hatásvizsgálat összefoglalója a 2014/26/EU irányelv javaslata tárgyában. [2012] SWD/2012/0205 final.

⁸¹ Sok megkérdézett szerzői szövetség, kiadó, kereskedelmi felhasználó és fogyasztó amellett érvelt, hogy szükség van a közös jogkezelő szervezetek irányítására és átláthatóságára összpontosító intézkedésekre, míg a szervezetek szerint elegendő lett volna az önszabályozás.

⁸² A Bizottság 2005/737/EK ajánlása (13) preambulum-bekezdés.

⁸³ Kjk. irányelv (5) preambulum-bekezdés.

⁸⁴ Uo. (9) preambulum-bekezdés.

⁸⁵ GYERTYÁNFY (szerk.) i. m. 517.

⁸⁶ ZONGHUI Li – WENTING Cheng: Practices of collective management of copyright on musical works and related rights on audio-video products in China. *International Journal of Intellectual Property Management*, 2015/8. 95.

A cél és egyben követelmény megvalósulásával elérhető a kiszámítható és hatékony működés, így a közös jogkezelőkbe vetett bizalom növekedése minden oldalról, a magasabb tájékoztatási szint biztosításával a jogkövetőbb magatartásra való ösztönzés. A bizalom növelése annál is inkább kiemelő, mert a szervezetek szenvednek attól, hogy negatív fényben vannak feltüntetve.⁸⁷ Várhatóan a folyamat egyre nagyobb bevételt generál, ez pedig a jogkezelőket tovább inspirálja a magasabb minőség elérésére és a szolgáltatás további fejlesztéséhez, ezzel is biztosítva a közös jogkezelés hozzájárulását az egységes piac fejlődéséhez, amely végső soron elősegíti, hogy a fogyasztók a kulturális javak és szolgáltatások szélesebb választékához férjenek hozzá. Ugyanakkor a magasabb bevétel további folyamatokat is beindít, a jogtulajdonosok bevételei is emelkedni fognak, így ez számukra ösztönzés a további alkotásra, tehát a repertoár szélesedik és ez erősíti a kulturális sokszínűséget, ami egyben az irányelv egyik fő célkitűzése.⁸⁸ Olyan ez, mint a dominó elv, ha az átláthatóság dominóját útjára indítjuk, egy megállíthatatlan, jótékony és eredményes folyamatnak lehetünk szemtanúi, amelyben természetesen lehetnek olykor buktatók is.

Ezen a ponton a teljesség igénye nélkül említést érdemel az átláthatóság biztosítása érdekében alkalmazott néhány konkrét eszköz. Ennek fényében részletes szabályozottságnak lehetünk szemtanúi a tagok, a partner közös jogkezelő szervezetek és a nyilvánosság részére nyújtandó tájékoztatási kötelezettségek tekintetében.⁸⁹ Az éves átláthatósági jelentés⁹⁰ szintén ezt a célt szolgálja, részletes betekintést enged a beszédett, felosztott, valamilyen okból fel nem osztott jogdíjak-, illetve a tevékenységhez kapcsolódó költségek világába. A hazai törvény ebben sem hoz újat, viszont az irányelv uniós szinten a nálunk már meglévő szigorú szinthez közelíti a többi tagállamot, ami azért is elengedhetetlen, mert a külföldi jogkezelőkkel meglévő partnerségi viszonyt ez megkönnyíti. Végül a jogdíjértékesítőkből ki kell külön mutatni a jogkezelés költségeire levont összegeket, kitérve a szerzők érdekében történő egyéb felhasználásra, így a szociális-kulturális célú levonásokra.⁹¹

⁸⁷ The collective management of rights in Europe: the quest for efficiency. Az Európai Parlament megbízásából a KEA tanulmánya. 2006. 14.

⁸⁸ Vö. Bizottsági Szolgálati Munkadokumentum, a hatásvizsgálat összefoglalója a 2014/26/EU irányelv javaslata tárgyában. [2012] SWD/2012/0205 final.

⁸⁹ Kjk. irányelv 17-21. cikk, Kjkt. 53–54. §.

⁹⁰ Kjk. irányelv 22. cikk, Kjkt. 55. §.

⁹¹ Kjkt. 42. § (1); 45. § (1) bek.

4. Az irányelv új intézménye: a független jogkezelés

A tanulmány eddig levezetett részében bemutatásra került az a környezet, amelybe igyekezik belehelyezkedni a független jogkezelés intézménye. A közös jogkezelés fogalmának, rendszerének eddigiekben történő kifejtése elengedhetetlen volt, hiszen ezt a kontinentális jogrendszerben eddig ismeretlen jogkezelési konstrukciót a közös jogkezeléstől kellőképpen el kell határolnunk, kitérve természetesen a jogkezelés lényegéből fakadó hasonlóságokra is és meg kell fejteni, hogy mi állhatott azon jogalkotói szándék mögött, hogy ennek a modellnek helyet kell biztosítani a rendszerben.

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy a független jogkezelésnek egyáltalán van-e értelme, nem lesz-e a szerepe túlságosan is elhanyagolható a közös jogkezeléshez képest, ahol a szervezetek többségében kiterjesztett hatállyal végzik tevékenységüket, továbbá tudnak-e, ha kis mértékben is, de árnyékot vetni a közös jogkezelők szerepére, illetve mennyire és milyen piaci szereplők körében lehet ez az új intézmény népszerű.

4.1. A független jogkezelés eredete

Az irányelv a független jogkezelés ügynöki jellegű intézményét az angolszász jogrendszerből emelte át, ezzel helyet csinálva a kontinentális jogrendszerben, ugyanakkor markáns különbségek fedezhetők fel a két rendszerben, ami a szerzői jog alapjaiban is látható és amelyek kihatással vannak a miértek megválaszolásában.

Az említett feltűnő eltérést jól példázza, hogy az angolszász rendszer szerzői jogának középpontjában nem az alkotó és a művével fennálló belső kapcsolatai állnak, hanem inkább az üzletileg hasznosítható produktumok és szolgáltatások. Emiatt lehetséges, hogy a szerzők személyhez fűződő jogai jóval szegényesebb képet mutatnak, kevésbé érvényesülnek és érdekeik kevesebb védelmet élveznek az üzleti célú felhasználókkal létrejövő szerződéses kapcsolataikban. A vagyoni jogokat pedig teljes egészükben átruházzák üzleti célú felhasználók részére, akik egyes esetekben még eredeti jogosultaknak, kontinentális jogrendszerben szemlélődő számára megdöbbentő módon még „szerzőknek” is minősülhetnek.⁹² Funkciójukat tekintve, az angolszász jogrendszerben a gazda-

⁹² Vö. Az EUIPO keretében a szerzői joggal kapcsolatos gyakran ismételt kérdések magyarországi megválaszolója id. Ficsor Mihály által.

sági, míg a kontinentálisban a szociális és kulturális szempontok dominálnak.⁹³ Az említett gazdasági modellt mutatja az Egyesült Államok, ahol a jogkezelők ezzel a szellemiséggel működnek.⁹⁴

Az üzleti jelleg sajátosságával bíró független jogkezelés így egy eddigi alapelv, a nyereségszerzési cél nélkül történő működésre mond nemet. Magyarországon éppen ezért a közös jogkezelők kizárólag egyesület formájában jöhetnek létre és működhetnek. A független jogkezelőkre sajátosságánál fogva nincsen meghatározva kötelező jogi forma. Nonprofit forma érvényesül a legtöbb európai uniós országban, ahol viszont nem, ott más jogi formákat követnek, mint például alapítvány vagy „ügynökség”.⁹⁵

Példát természetesen egy angolszász országból, az Egyesült Királyságból hozok, Magyarországon egyelőre⁹⁶ nem található az SZTNH által nyilvántartásba vett független jogkezelő, ami természetesen nem zárja ki, hogy bejelentés sem történt esetleg erre vonatkozóan. A 2011-ben létrejött Soundreef Ltd.,⁹⁷ a saját honlapján is független jogkezelő szervezetként definiálja magát. A szervezet szerepel az angol szellemi tulajdoni hivatal (United Kingdom Intellectual Property Office), mint engedélyezést végző szervezet oldalán szerepel. Az angol-olasz startup cég több mint 150 000 dalt kezel világszerte üzleti felhasználók tízezreinek, miközben az országban bejegyzett közös jogkezelő szervezetekkel versenyeznek a piacon. Alternatívaként ajánlják magukat, miközben biztosítják az érdeklődőket, hogy amint szerződnek vele, kap egy igazolást arról, hogy nem kell a továbbiakban más jogkezelőknek díjat fizetniük. A startup vállalkozás egyre népszerűbb, így nem meglepő, ha hírességekről olvashatunk, miszerint otthagyja az olasz zenei közös jogkezelő szervezetet és átmegy a Soundreefhez.⁹⁸

Ezenfelül példaként szolgál egy máltai független jogkezelő szervezet is, amely az irányelv alapján 2016-ban alakult meg Independent Management Entity Europe Ltd. néven. A jogkezelő jelenleg több mint 400 000 dalt kezel min-

⁹³ Silke von LEWINSKI: EU challenges and solutions in the field of collective management of copyright and related rights. *Social Perspectives – Journal for Legal Theory and Practice*, 2014/2. 105.

⁹⁴ Daniel GARVAIS: Keynote: The landscape of collective management schemes. *Columbia Journal of Law & the Arts*, 2011/4. 593.

⁹⁵ GYERTYÁNFY Péter: The Legal Status of the Organizations of Collective Management and their market Position in Europe. In: TATTAY Levente (szerk.): *Emlékkönyv Ficsor Mihály 70. születésnapja alkalmából barátaitól*. Budapest, Szent István Társulat, 2009. 126.

⁹⁶ Az SZTNH adatbázisának az információra vonatkozó utolsó megtekintés időpontja: 2016.10.25. <http://kjk.sztneh.gov.hu>.

⁹⁷ Jogi formáját tekintve ez egy korlátozott felelősségű társaság.

⁹⁸ Italian rapping celebrity Fedez chooses independent startup for copyright royalties collection. 29.4.2016. Elérhető: <https://goo.gl/5hd4Fj>.

denféle zenei műfaj tekintetében. A honlapján rögtön egyfajta elégedetlenséget sugallva látható, hogy szerte a világon közös jogkezelőkre mond a továbbiakban nemet, kifejezve azt, hogy eltűzöttak a dalokért megfizetett díjak. A mottója is ezt hirdeti, miszerint megfizethető áron szolgáltat kitűnő zenét többek között bevásárlóközpontok, benzinkutak és hotelek számára.⁹⁹

Egy ezekhez hasonló módon működő, zeneművek jogdíjait kezelő ügynökség Magyarországon is elképzelhető, akár ugyanilyen jogi formában is. Az ehhez szükséges törvényi és egyben garanciális esetekben az átláthatóságot szolgáló feltételek kidolgozása után be kell jelenteni a szervezetet, amelyet a törvényi követelmények megléte felől történő megbizonyosodás után az SZTNH tudomásul vesz és nyilvántartásba veszi független jogkezelőként.

4.2. A független jogkezelő szervezet fogalma

4.2.1. Független jogkezelési modell

Első lépésként hangsúlyos kiemelni, hogy a független jogkezelő szervezetek tevékenysége nem közös jogkezelési tevékenység;¹⁰⁰ vannak hasonlóságok, mégis a különbségekből adódó sajátosságok éles elhatárolást jelentenek. A rendszerben elfoglalt helye fentebb említésre került, ehelyütt csak visszautalok arra, hogy a „sima” és a reprezentatív közös jogkezelők mellett a harmadik kategóriát képezi, a kiterjesztett hatály egyértelmű mellőzésével.

Érdekes elképzelések születtek, amikor az irányelv és vele együtt a független jogkezelés intézményének hazai szabályozásba történő átültetése során a rendszerbe integrálása volt terítéken. Az SZTNH által kidolgozott részletes átültetési koncepció először is élethelyzeteket vázolt a független jogkezelés előfordulására. A részletes koncepció feltételezte, hogy az önkéntes közös jogkezelés körében előfordulhatnak olyan esetek, amelyekben nem érvényesül a kiterjesztett hatály. Ilyenkor nem kizárt a független jogkezelők párhuzamos jelenléte és tevékenysége, amennyiben ezt az új keletű intézményt bízta meg a jogosult. Ebben a helyzetben viszont kizárólag a szervezeti forma és a profitorientált jelleg különbözteti meg a két modellt egymástól, ami – megfelelő ellenőrzési mechanizmus hiányában – komoly veszélyekkel fenyegetheti az eddigi rendszert. Az SZTNH erre tekintettel felvetett egy olyan javaslatot, miszerint

⁹⁹ Ld. *Independent Management Entity*, <https://goo.gl/ooQV81>.

¹⁰⁰ BORONKAY–BOYTHA–CSEPELY–KNORR–SZILÁGYI i. m. 165.

az ilyen formában történő jogkezelés csak az ugyanazon jogosulti csoportba tartozó jogosultak meghatározott maximális létszámaig lehetséges, e létszám fölött közös jogkezelői formában végezhető csak a jogkezelői tevékenység.

Másik elképzelés szerint, ami nem ennyire drasztikus, bizonyos számú jogosult fölött a független jogkezelők szigorúbb előírásoknak kellett volna megfelelnie.¹⁰¹ Ahhoz, hogy a lehetséges független jogkezelők ne okozzanak semmiféle problémát a közös jogkezelők működésében, külön felhívásra van szükség ennek garantálására.¹⁰² Ez látszólag két érdekcsoport közötti verseny, de eközben nem szabad, hogy a jogosultak jogérvényesítési és érdekérvényesítési képessége károsodjon.

A csoportos joggyakorlás egyszerűbb módja az ügynökségi modell. Egyedi szerződés alapján a nyereségszerzési céllal működő közvetítő ügynökség nem kizárólag a szerzői jogi engedélyezést végzi, hanem maga kutatja az adott jogosult alkotási, megjelenési lehetőségét, illetve keresi a már létrehozott teljesítmények vonatkozásában a lehetséges felhasználókat. A jogosult és az ügynök egymással egyedi elszámolásban vannak, és az ügynöknek végső soron semmilyen kötelezettsége nincs arra vonatkozóan, hogy más jogosultakat ugyanolyan feltételek mellett képviseljen. Ebből kifolyólag ez jellemzően nem a „kis” jogosultak joggyakorlási formája, ide tartoznak a filmstúdiók kereskedelmi részlegei. Az ügynökségek mindig aktívan keresik a felhasználási lehetőségeket, míg a közös jogkezelő szervezetek alapvető funkciói passzív tevékenységet jelentenek.¹⁰³ Ez egy modell, de ebből még nem feltétlen születnek független jogkezelő szervezetek, éppen ezért szükséges végig menni a fogalmi elemeken, hogy teljes képet kaphassunk az intézmény mivoltjáról. Mindezzel szemben ugyanakkor a csoportos joggyakorlás egy összetettebb, fejlettebb módja a közös jogkezelés. Az Egyesült Királyságban, még az irányelv tervezetének elkészülte előtt megtalálható volt mindkét modell a közös jogkezelőkre vonatkozóan.¹⁰⁴ Az angol irodalom nem használja kifejezetten¹⁰⁵ a „független” kifejezést a jogkezelőkre és nem találhatunk olyan elhatárolást sem, mint az irányelvből fakadóan nálunk.

¹⁰¹ Vö. Részletes koncepció a Kjk. irányelv átültetéséhez megalkotandó magyar jogi szabályozás főbb tartalmi kérdéseivel kapcsolatban. Budapest, SZTNH, 2015.

¹⁰² Mihály FICSOR: Collective management and multi-territorial licensing: key issues of the transposition of Directive 2014/26/EU. In: Irini A. STAMATOUDI (szerk.): *New Developments in EU and International Copyright Law*. The Netherlands, Wolters Kluwer, 2016. 239.

¹⁰³ Vö. GRAD-GYENGE–SÁRKADY i. m. 14.

¹⁰⁴ Hector MACQUEEN – Charlotte WAEDE – Graeme LAURIE – Abbe BROWN: *Contemporary Intellectual Property: law and policy*. Oxford University Press (2nd edition), 2011. 939.

¹⁰⁵ Erre egyetlen ellenpéldaként a Soundreef említhető.

4.2.2. A fogalom értelmezése

Az irányelv 3. cikk b)¹⁰⁶ pontjában kapunk egy kissé elvont fogalmat a független jogkezelő szervezetekre, ezt veszi át szinte ugyanazzal a megfogalmazással a hazai szabályozás is.¹⁰⁷

A fogalom meghatározása után az irányelv hallgat az intézményről és nem tisztázódik, hogy mi lehetett a Bizottság szándéka, amikor a definícióval bemutatta a jogintézményt.¹⁰⁸ Habár a jogalkotó szentel néhány preambulum bekezdést a koncepció magyarázataként,¹⁰⁹ az kizárólag a negatív oldalát adja. Ugyanúgy, mint a közös jogkezelő szervezeteknél, már két jogosult javára történő vagyoni jogok kezelése szóba jöhet, így itt is fennáll a már említett szétaprózódás veszélye és a kérdés, egyáltalán van-e értelme. Természetesen naiv elgondolás lenne, hogy egy épp megalakuló független jogkezelő majd tízezrek zenei jogait fogja kezelni, miközben Magyarországon már évtizedek óta az Artisjus képvisel tízezreket egy jól kiépített rendszerrel, ugyanakkor egy színházi ügynökség esetében már jóval elképzelhetőbb, hogy a kisebb létszámmal való működés nem értelmetlen. Továbbá könnyebben piacra léphetnek olyan műtípusok is, amelyek eddig nem tartoztak jogkezelésbe, mint például szoftver vagy jelmez.

A független jogkezelő szervezetek fogalmának értelmezéséhez további támpontot ad az irányelv, ami negatív oldalról közelíti meg a kérdést. Kizárja a fogalom alól a film- és hangfelvétel-előállítókat, a műsorsugárzókat, valamint a különböző kiadói szervezeteket, így ők nem tekinthetők független jogkezelőnek. Ennek oka az, hogy e szervezetek egyedi megállapodással rájuk ruházott jogokkal rendelkeznek, valamint a saját érdekeik szem előtt tartásával járnak el.¹¹⁰ Ez tulajdonképpen úgy fogható fel, hogy inkább a felhasználói oldal

¹⁰⁶ „független jogkezelő szervezet”: olyan szervezet, amely jogszabály, jogátruházás, felhasználási engedély vagy más szerződéses megállapodás alapján, egynél több jogosult érdekében és közös javára kizárólagos vagy fő céljaként szerzői és szomszédos jogokat kezel, továbbá amely nem áll a jogosultak közvetlen vagy közvetett, teljes vagy részleges tulajdonában vagy ellenőrzése alatt, és profitorientált szervezetként működik.

¹⁰⁷ Kjkt. 4. § 4. pont.

¹⁰⁸ Romana Matanovic VUCKOVIC: Implementation of Directive 2014/26/EU on collective management and multi-territorial licensing of musical rights in regulating the tariff-setting systems in Central and Eastern Europe. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, Vol.47, Issue 1, 2016. 46.

¹⁰⁹ Irini STAMATOUDI – Paul TORREMANS (szerk.): *EU Copyright Law: A Commentary*. Cheltenham, UK, Edward Elgar, 2014. 707.

¹¹⁰ Kjkt. irányelv (16) preambulum.

sajátosságait viselik magukon, vagy maguk is eredeti (szomszédos) vagy származékos jogosultak,¹¹¹ így nem tekinthetők a jogosultak képviselőjének.

További értelmezési segítség, hogy a közvetítők, menedzserek, ügynökök tekintetében is kapunk elhatárolási támpontokat. Abból a megfogalmazásból, hogy az említett személyi kör a közös jogkezelő szervezetekkel való kapcsolataik során nem tekintendő „független jogkezelőnek”, *a contrario* következhet, hogy a felhasználók irányában történő képviselet esetén már nem kizárt, hogy e szervezetek „független jogkezelőnek” minősüljenek.¹¹² Ebből az értelmezési szempontból nyerhető ki, hogy a felhasználók irányában történő képviselet esetében beszélhetünk a fogalom személyi köréről kizárólag akkor, ha a jogosultak érdekében járnak el, így megfelelve az irányelvi meghatározásnak.¹¹³

4.2.3. Elhatárolás a közös jogkezeléstől

A definíció alapján úgy tűnhet, kellőképpen el lehet határolni a független jogkezelőket a közös jogkezelőktől, ugyanakkor jogi szempontból nehéz meghúzni a határt. Két jelentős eltérés látható. Az első az angolszász jogrendszerből való származására utal, az üzleti alapon, saját vállalkozás formájában történő működés. A második különbség a jogosultaktól való teljes szervezeti elkülönülés. Az alapvetően nehéz elhatárolást a hasonlóságok adják; mindkettő több jogosult javára jár el, mindkettő esetében közömbös, hogy milyen jogi úton kap képviseleti jogot a jogkezelő szervezet, és mindkettő a jogosultak javára jár el.

A szabályozás többségében a közös jogkezelő szervezetekre vonatkozik, további részletszabályok vonatkoznak a reprezentatív közös jogkezelő szervezetekre, akiknek jóval több feltételnek kell eleget tenniük, hiszen ők kezelik a kötelező és az előírt közös jogkezelésbe tartozó vagyoni jogokat és díjigényeket. A jelleg pedig a jogosultak kiszolgáltatott helyzetét jelenti, amit kizárólag jelentős garanciális szabályoknak való megfeleléssel lehet ellensúlyozni. Éppen a függetlenekre vonatkozó kevesebb feltétel ad okot a félelemre, hogy ez a garanciális szabályok alól „kiskaput” jelenthet.

Magyarországon a közös jogkezelés nyilvántartásba vételhez kötött tevékenység volt, amelyhez az SZTNH vizsgálta a feltételeknek való megfelelést.

¹¹¹ Szjt. 66. §

¹¹² *Részletes koncepció a Kjk. irányelv átültetéséhez megalkotandó magyar jogi szabályozás főbb tartalmi kérdéseivel kapcsolatban.* Budapest, SZTNH, 2015. 8.

¹¹³ Ha egy kiadó irodalmi ügynöki tevékenységet is ellát, akkor lehet független jogkezelő kft., természetesen akkor, ha megfelel a törvényi előírásoknak.

Ez egyfajta „engedélyezést” jelentett. A jelenlegi szabályozás viszont két kategóriát állapít meg, a bejelentést és az engedélyezést. A közös jogkezelők és a független jogkezelők esetében elég csupán bejelenteni a tevékenységet az SZTNH-hoz, ezt a hatóság tudomásul veszi, ezt követően meg is kezdhetik a jogkezelést. Tevékenységüket természetesen néhány törvényi feltételnek eleget téve folytathatják, így honlapjukon közzé kell tenniük a legfontosabb dokumentumaikat¹¹⁴ az átláthatóság érdekében, indokolt kérésre tájékoztatást kell adniuk és a jogokat hozzáférhető díjszabás alapján kezelhetik. Ami a kontrollt jelenti, hasonlóan a közös jogkezelőkhöz, az SZTNH szakmai-hatósági felügyelete alatt állnak. Mindezzel ellentétben, a reprezentatív közös jogkezelő szervezetek tevékenysége engedélyhez kötött, ami a nagyobb fokú átláthatóságot biztosítja.¹¹⁵

4.3. Független jogkezeléssel kapcsolatos bizonytalanságok

Azután, hogy felvetettem már a garanciális szabályok alóli „kiskapu” problematikáját, a szétaprózódás veszélyét, az intézmény értelmének kérdését, kutatásom során felmerült még néhány bizonytalanság, amire egyértelmű válaszokat majd az idő és a gyakorlat fog szolgáltatni. Jelen részben csak felvázolom ezeket.

Az elhatárolások és különbségtételek alapján úgy tűnik, mintha a független jogkezelők egyáltalán nem jelenthet konkurenciát a közös jogkezelő szervezetek számára, holott ez nem így van. Független jogkezelő képviselhet olyan jogosultakat, akik tiltakoztak műveik vagy teljesítményeik törvény által előírt vagy önkéntes közös jogkezelése ellen. A jogdíjbevételek majd 2/3-át jelentő magáncélú másolás (üreshordozó-díj), a sugárzás, a kábel-jogdíj és a szomszédos jogi teljesítmények nyilvánossághoz közvetítésének díjigénye azonban kizárólag reprezentatív közös jogkezelő szervezet által érvényesíthető. Így a független jogkezelők az említett esetekben a zeneművek nyilvános előadása terén végzik a közös jogkezelőkkel versenyezve tevékenységüket. Így nyer értelmet az általam korábban feltett kérdés, hogy vajon árnyékot vethet-e az

¹¹⁴ Közzé kell tenniük létesítő okiratukat, szervezeti és működési szabályzatukat, tagsági szabályzatukat, felosztási szabályzatukat, tagjaik és az általuk képviselt jogosultak névsorát, azoknak a külföldi szervezeteknek a megnevezését, amelyekkel képviseleti szerződést kötött, vezető tisztségviselőik nevét.

¹¹⁵ Bár jelenleg a független jogkezeléshez külön TEÁOR szám nem került hozzárendelésre, a „szerzői és szomszédos jogok közös jogkezelése” mint nyilvántartásba vételhez kötött tevékenység a CompLex TEÁOR '08 lista alapján a 74.90, 84.13, 90.02 TEÁOR számok alatt lenne folytatható. Ugyanakkor a független jogkezelés nem minősül közös jogkezelésnek, ami már a tevékenység megkezdésekor is komoly bizonytalanságot okoz.

új intézmény valamilyen mértékben a jól berendezkedett közös jogkezelésre. Az eddigiek fényében, tekintettel az említett Soundreef tevékenységére is úgy látom, hogy kis mértékben valóban árnyékot vethet, feltéve, hogy ugyanazon felhasználások és jogosulti csoport vonatkozásában történik a jogkezelés, illetve függ attól, milyen népszerűségnek örvend a jövőben ez az új modell, amelyre majd az évek és a gyakorlat adhatnak választ. Mint ahogyan azt korábban említettem, a háttérzenei piacon, amely egyben az egész vendéglátóipari piacot is érinti, elképzelhető egy kilépett jogosultak műveiből összeállított katalógus tekintetében történő független jogkezelői működés.

A fogalom „független” kifejezése elgondolkodtató, ha a szó hétköznapi értelméből¹¹⁶ indulunk ki. A másoktól való függetlenség felveti a jogos kérdést, ez valójában kitől vagy mitől való függetlenséget jelent pontosan, ehhez pedig végig kell nézni a szóba jöhető szereplőket. Az első lehetséges válasz a Kjkt. fogalommeghatározásából kiindulva, hiszen az adja az elsődleges eligazítást, a teljes szervezeti elkülönülés, ami a jogosultaktól való függetlenséget hivatott kifejezni, hiszen a független jogkezelő szervezetek nem állnak a jogosultak tulajdonában, illetve ellenőrzése alatt a közös jogkezelők esetével ellentétben.

Másodszorban elképzelhető lehet a többi jogkezelőtől, főképp a közös jogkezelőktől való függetlenség, mint életre hívható megoldás. Tevékenységükre vonatkozóan elmondható, hogy mindkettő ugyanúgy a jogkezelés tevékenységébe beleillő feladatokat végzi, szerzői és szomszédos jogokat kezel a saját jogosulti körükön belül, így nincsenek egymásra utalva. Ugyanakkor a független jogkezelők a kötelező közös jogkezelés eseteiben nem járhatnak el, e jogok esetében egy reprezentatív jogkezelő fog eljárni, ami önmagában is egyfajta függő helyzetet jelent, e körben a tájékoztatási kötelezettség is fennáll.¹¹⁷ Ez a fajta függőség nem jelent nagyfokú kiszolgáltatottságot, de mégis fennáll, ami megtöri ennek a fogalomnak a valódi lényegét, ha ezt a második elképzelést fogadjuk el.

Abban az esetben, ha abszolút mértékben kívánjuk a kifejezést használni, úgy mind a jogosultak, mind a többi jogkezelőtől való függetlenségnek eleget kellene tenni. Az első esettel kapcsolatban nem merül fel probléma, a törvény biztosít minket a jogosultaktól való függetlenségről.¹¹⁸ A második esetben viszont nem érvényesül a megkívánt hatás. Ugyanakkor nem elhanyagolható ezzel kapcsó-

¹¹⁶ Magyar értelmező kéziszótár: „független”: mástól nem függő, vele közvetlen kapcsolatban nem lévő.

¹¹⁷ Kjkt. 72. §.

¹¹⁸ Uo. 4. § 4. a) pont.

latban a jogosultak érdekeinek szem előtt tartása és a „miértek” feltárása. A kötelező jogkezelés esetei nem véletlenül előírt azon jogosultak körében is, akik nem csatlakoztak kifejezetten közös jogkezelőhöz, hiszen ezekre az esetekre még nincsen más használható és hatékony megoldás, mint a jelenlegi. Ennek fényében szükségeszerű, hogy ne a jóval kevesebb garanciális feltételnek megfelelt független jogkezelők foglalkozzanak az ilyen kötelező esetekkel, hanem a már eddig is évtizedes tapasztalatokkal rendelkező reprezentatív közös jogkezelők, hiszen ezáltal védhetők leginkább a jogosultak vagyoni jogai. Mindez ugyanakkor a versengés közben egyfajta együttműködést is megkíván a felektől.

Felmerül továbbá kérdés a zenei független jogkezelés esetkörében, amikor is kiléptetett zeneművek kezeléséről van szó. Azon jogosultak jogait, akik hazánkban nincsenek megelégedve azzal a szervezettel, amely a jogaikat kezeli, nem csorbitja-e az, hogy a kilépés szabályaira tekintettel – ha a majdani független jogkezelő minden folyamaton végigmegy a nyilvántartásba vételig – még biztosan várnia kell, hiszen leghamarabb csak 2017. január 1-i hatállyal kezdheti meg működését a szervezet. Ugyanakkor a kilépés szabályait is az irányelv írta elő és ad felhatalmazást a közös jogkezelőknek, hogy az alapszabályukban kiköthessék az üzleti év végével történő hatályosulást.

A csoportos joggyakorlás körében elképzelhető a modellek vegyes alkalmazása is, de kérdés, ebben az esetben maradéktalanul meg tud-e valósulni az együttműködés az egymásnak konkurenciát jelentő szervezetek között. Ez alatt az az eset értendő, amikor az adott vendéglátóhely számára elegendő napközben a kevésbé ismert zenék lejátszása a háttérben, mely művek jogait a független jogkezelő kezeli, ugyanakkor este, amikor kimutathatóan nagyobb a forgalom, világrepertoárt szeretne a vendégek számára, arra a napszakra pedig az Artisjusnak kellene jogdíjat fizetnie. A szomszédos jogi jogosultaknak pedig egész nap után az Artisjus szedi be a díjigényt az EJI-MAHASZ megbízása alapján.

5. Összegző megállapítások

A feltárt problémák és bizonytalanságok alapján kérdéses, hogy az új intézmény fordulatot jelent-e, az áhított „függetlenség napja” valódi, érdemi változást hozhat-e az érdekeltek számára. Abban a kérdésben, hogy a közös jogkezelés rendszere alapjaiban rengett meg vagy a változások nem hoztak meghatározó átalakulást, egyetértek Lábodý és Nagy álláspontjával, miszerint a piac teljes átrendeződése nem látszik valószínűnek, az sokkal inkább elképzelhető viszont,

hogy egyes speciális felhasználási esetek tekintetében megjelenhetnek új szereplők ezen a területen. A háttérzene-szolgáltatások piaca tipikusan ilyen esetkör lehet, ahogyan a fent elemzett példa is mutatja az új szereplős lehetőségeket. Ehhez mindenképpen megfelelő szabályozási mechanizmus szükséges, amelyet a jogalkotónak biztosítani kell az újonnan megjelenő résztvevők számára. Megállapítható, hogy a jelenlegi, irányelvet átültető törvényünk a fogalmak megfelelő átvételével, fenntartva az eddigi, más országokhoz képest szigorú szabályozást, törekszik a jogkezelés átláthatóságának biztosítására, azonban elengedhetetlen, hogy a közös jogkezelőkre vonatkozó valamennyi garanciális szabályra tekintettel legyünk a független jogkezelők működése kapcsán is.

A független jogkezelés integrálódása már az irányelvre vonatkozó javaslat megjelenésétől komoly viták tárgyát képezte. A jogalkotó törekszik arra, hogy megfelelően hozzáillessze a közös jogkezelés működő rendszeréhez. A verseny, illetve a közös és független jogkezelők párhuzamos jelenléte szabályozási szinten fennáll, főként a korábban említett háttérzene-szolgáltatások piaca tekintetében, azonban a „függetlenség” kifejezés tárgyalt problematikája csak az együttműködés kellő mértékben történő megvalósulásában oldható fel.

Ugyan öröndetes lenne, ha a független jogkezelés a gyakorlatban is magára találna, azonban azt is látni kell, hogy amennyiben az intézmény az előre jósltnál mégis nagyobb népszerűsége tesz szert, fennáll a szétaprózódás veszélye a területen, ami végeredményben átláthatatlansághoz vezethet. Ez a probléma a közös jogkezelés vonatkozásában már felismerésre került és egyes jogrendszerek igyekeznek is tenni ellene (példaként említhető az osztrák szabályozás ezen hatást enyhítő, a közös jogkezelő szervezetek számának minél alacsonyabban tartására vonatkozó rendelkezése)¹¹⁹, de a független jogkezelők kapcsán újra napirendre kerülhet ez a kérdés. Ezzel a lehetőséggel akkor is számolnunk kell, ha látható, hogy a mi jogrendszerünkől (az eddigiek alapján) igen távol álló modelltől van szó.

A külföldi minták – így a piacra öt éve betörő startup, a Soundreef vagy a fentebb említett máltai független jogkezelő (Independent Management Entity) példája – azt mutatják, hogy a független jogkezelés sikeres alternatív modellként törhet be a hazai piacra. Ennek elmaradása esetén azonban felmerül a kérdés, hogy nincs-e szükség a szabályozás – uniós szintű – felülvizsgálatára.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a jelenlegi hazai rendelkezések egyelőre csak a kezdő lökést adták meg az intézmény kiteljesedéséhez. A piac szereplő-

¹¹⁹ HEPP Nóra: A „kis számok törvényének” diadala a hatékony közös jogkezelés fokozásáért a közös jogkezelő szervezetekről szóló osztrák törvényben. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/1. 59.

inek vállalkozó szelleme, hozzáértő szakmaisága és hatalmas tőkebefektetése mellett arra is szükség van, hogy a jogalkalmazó és a jogalkotó egyrészt ne gátolja azt, hogy a független jogkezelés mielőbb gyökeret verhessen a hazai közegben, másrészt a garanciális szabályok érvényesülését folyamatosan fenntartsa. Ennek érdekében – a remélhetőleg hamarosan kialakuló gyakorlati tapasztalatok alapján – a szabályozás felülvizsgálata is szükségessé válhat a közeljövőben.